

Numophylacium. Az ELTE Éremtárának története

Az Eötvös Loránd Tudományegyetem számos régi és értékes gyűjteménnyel rendelkezik, amelyek közül kiemelkedik az Éremtár, azaz Numophylacium. Több mint kétszázötven éves múltjával és 20 000 darabjával a világon máig fennálló egyetemi éremkollekciók között is kiemelkedő gyűjteménynek számít. A hosszú története során ért különböző változások révén az elmúlt időszakban az egykori dicső múltjához képest némileg feledésbe merült, pedig az egyetem joggal lehet büszke máig megmaradt kincseire.

A kezdetek

Az Éremtárat a nagyszombati egyetem alapítása után száztizennyolc évvel 1753-ban Fischer Lipót, jezsuita páter hozta létre. A cél már a kezdetek kezdetén az érmék oktatási célú használata volt. Ezt tükrözi az egyik általa készíttetett éremtároló szekrény felirata is: „*Romulidum si prisca cupis monumenta videre, Augustos nummos inspice! Multa leges.*”, vagyis „*Ha régi római emlékeket kívánsz látni, a császári érmekeket szemléld! Sokat fogsz tanulni.*” (Stöhr Géza ford.).¹⁷ A szöveg joggal tekinthető az Éremtár jelmondatának.

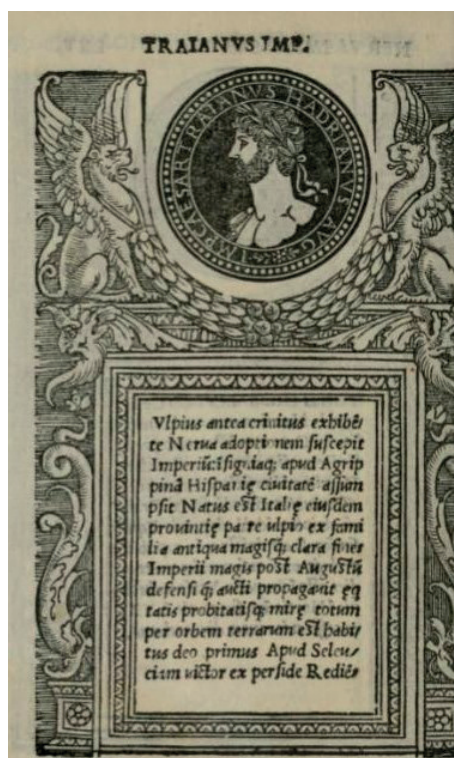
A nagy szekrényt díszítő felirat

¹⁷ Stöhr Géza: A Budapesti Tudományegyetem Class. Archaeol. Tanszéke Éremtárának története = Az Országos Magyar Régészeti Társulat Évkönyve 2. évf. 1923–1926. Budapest, 1927. 321–322. p.

A nagyszombati egyetem, dacára az ország széttagoaltságának, az oktatás nemzetközi igényeit hamar felismerve, az elsők között hozott létre numizmatikai gyűjteményt.¹⁸ Az alapítás megfelelt a kor tendenciáinak, mivel ekkor már nem csak főnemesek, főpapok, uralkodók, gazdag kereskedők és felvilágosult humanisták rendelkeztek éremgyűjteményekkel, ahogy a reneszánsz időszakában, hanem a hangsúly egyre inkább az általános tanulás és tanítás felé tolódott el.¹⁹ Ugyanakkor a gyűjtés mind a mai napig nem ment ki a divatból, ahogy ezt a számos aukciós ház folyamatos árverése, valamint a fémkeresőzés elterjedése is bizonyítja. Nagy különbség azonban, hogy míg a mai numizmatika elsősorban magukat az érmekeket teszi vizsgálódásának tárgyává különböző szempontok szerint (kronológia, technológia, ikonográfia, éremkincsek stb.), addig a 18. század végéig elsősorban inspirációként szolgáltak az ókori forrásokra alapozott történelem és az idealizált antik erkölcsök megismeréséhez. A reneszánsz érdeklődés középpontjában elsősorban az ókori írott források felkutatása, gyűjtése és feldolgozása állt, egyre nagyobb magán, egyházi és királyi kollekciókat hozva létre. Ennek szerves részét képezte a római érmek kollekciója, mivel a pénzeknek megvolt az az egyedülálló tulajdonsága, hogy a portré és a hátlati ábrázolásokat a körirat megnevezte. Segítségükkel indulhatott meg a császárszobrok, szobortöredékek azonosítása is, mivel azok csak a legritkább esetben kerülnek elő a talapzaton szereplő felirattal együtt. A görög érmek gyűjtése ezzel szemben lassabban indult el, mivel nehezebb volt őket rendszerezni, és a fő elterjedési területük az Oszmán Birodalom fennhatósága alatt állt, így egy átlag európai számára el volt zárva. Az ókori érmek publikációja évszázadokig javarészt a híres antik személyek életrajzainak illusztrálásában merült ki.

18 A híres göttingeni Georg-August-Universität csak 10 évvel később, 1763-ban alapította meg éremgyűjteményét.

19 R.-Alföldi Mária: *Antike Numismatik*. Mainz am Rhein, 1978. 7. p.; Andrew Burnett: *The study of coins in Britain and the British Museum during the late 18th and 19th centuries*. = *Geldgeschichte vs. Numismatik*. Eds. H.-M. von Kaenel – R. – M. R. – Alföldi – U. Peter – H. Komnick. Berlin, 2004. 74. p.

16. századi tipikus könyvrészlet, ahol az érméket
a numizmatika hajnalán csak életrajzok
illusztrálására használták
(Andrea Fulvio *Illustrium imagines* 1517)

A római érmeknek azonban megvolt az a nagy előnye is, hogy mivel sorozatgyártásban készültek, így gyűjtésük is egyszerűbb volt. Így indulhatott meg például a tudományos diskurzus Európa különböző pontjain ugyanarról a típusú eredeti éremről. Az egyik legelső nagy éremgyűjtő Petrarca (1304–1374) volt, a híres olasz költő, aki már tudományosan is igyekezett gyűjteményét értelmezni. Ezen túlmenően IV. Károly (1346–1378) német-római császárnak római uralkodók portréjával díszített ókori érmeket ajándékozott, hogy azokat szemlélhesse, akiknek örökebe lépett, és akikhez méltóvá kell válnia. Az aktuális és az antik régensek közötti párhuzamnak a morális nevelése mellett volt egy fontos legitimációs vetülete is, mivel a királyok, elsősorban a német-római császárok, szerették magukat a római imperátorok közvetlen örököseinek tekinteni.

A szövegek és érmek szoros gyűjtéstörténeti összefonódásából logikusan következik, hogy az éremgyűjtemények sokáig a könyvtárak részét képezték. Így volt ez az ELTE esetében is, de akár említhetnénk a *British Museum* korai idő-

Az ELTE Éremtára az 1753-as alapításakor 1842 darabot tartalmazott. Ezt a Fischer Lipót SJ által saját kezűleg 1762-1763-ban latinul írt első katalógusból tudjuk, amely szerencsére mind a mai napig a gyűjtemény részét képezi.²¹

No.	Object	No.	Annot. Model	Observations
1	Small plate for ...	1		
2	Small plate for ...	2		
3	Small plate for ...	3		
4	Small plate for ...	4		
5	Small plate for ...	5		
6	Small plate for ...	6		
7	Small plate for ...	7		
8	Small plate for ...	8		
9	Small plate for ...	9		
10	Small plate for ...	10		
11	Small plate for ...	11		
12	Small plate for ...	12		
13	Small plate for ...	13		
14	Small plate for ...	14		
15	Small plate for ...	15		
16	Small plate for ...	16		
17	Small plate for ...	17		
18	Small plate for ...	18		
19	Small plate for ...	19		
20	Small plate for ...	20		
21	Small plate for ...	21		
22	Small plate for ...	22		
23	Small plate for ...	23		
24	Small plate for ...	24		
25	Small plate for ...	25		
26	Small plate for ...	26		
27	Small plate for ...	27		
28	Small plate for ...	28		
29	Small plate for ...	29		
30	Small plate for ...	30		
31	Small plate for ...	31		
32	Small plate for ...	32		
33	Small plate for ...	33		
34	Small plate for ...	34		
35	Small plate for ...	35		
36	Small plate for ...	36		
37	Small plate for ...	37		
38	Small plate for ...	38		
39	Small plate for ...	39		
40	Small plate for ...	40		
41	Small plate for ...	41		
42	Small plate for ...	42		
43	Small plate for ...	43		
44	Small plate for ...	44		
45	Small plate for ...	45		
46	Small plate for ...	46		
47	Small plate for ...	47		
48	Small plate for ...	48		
49	Small plate for ...	49		
50	Small plate for ...	50		
51	Small plate for ...	51		
52	Small plate for ...	52		
53	Small plate for ...	53		
54	Small plate for ...	54		
55	Small plate for ...	55		
56	Small plate for ...	56		
57	Small plate for ...	57		
58	Small plate for ...	58		
59	Small plate for ...	59		
60	Small plate for ...	60		
61	Small plate for ...	61		
62	Small plate for ...	62		
63	Small plate for ...	63		
64	Small plate for ...	64		
65	Small plate for ...	65		
66	Small plate for ...	66		
67	Small plate for ...	67		
68	Small plate for ...	68		
69	Small plate for ...	69		
70	Small plate for ...	70		
71	Small plate for ...	71		
72	Small plate for ...	72		
73	Small plate for ...	73		
74	Small plate for ...	74		
75	Small plate for ...	75		
76	Small plate for ...	76		
77	Small plate for ...	77		
78	Small plate for ...	78		
79	Small plate for ...	79		
80	Small plate for ...	80		
81	Small plate for ...	81		
82	Small plate for ...	82		
83	Small plate for ...	83		
84	Small plate for ...	84		
85	Small plate for ...	85		
86	Small plate for ...	86		
87	Small plate for ...	87		
88	Small plate for ...	88		
89	Small plate for ...	89		
90	Small plate for ...	90		
91	Small plate for ...	91		
92	Small plate for ...	92		

A Fischer Lipót által 1762-1763-ban írt katalógus

20 Meg lehet még említeni az 1798-ban alapított keszthelyi könyvtár is, amely szintén jelentős éremgyűjteménnyel rendelkezik. Keresztényi József: Az egyetemi könyvtár szerepe a XVIII–XIX. század érmészetében. = Numizmatikai Közlöny, 58–59. évf. 1959–1960. 70–73. p; Andrew Burnett: The study of coins in Britain and the British Museum during the late 18th and 19th centuries. = Geldgeschichte vs. Numismatik. Eds. H.-M. von Kaenel – R. – M. R. – Alföldi – U. Peter – H. Komnick. Berlin, 2004. 73. p.

21 Stöhr Géza: A Budapesti Tudományegyetem Class. Archaeol. Tanszéke Éremtárának története = Az Országos Magyar Régészeti Társulat Évkönyve 2. évf. 1923–1926. Budapest, 1927. 320–321. p.

Az érmek többsége réz, ezüst és kis részben arany volt, amely arány a későbbiekben is megmaradt. A legkorábbi időszaktól kezdve megfigyelhető volt az Éremtár széles gyűjtőköre, hiszen görög, római és magyar királyi pénzeket egyaránt tartalmazott, hogy minél jobban el tudja látni oktatási feladatait. A gyűjtemény korai gyarapítása elsősorban adományok révén történt, főleg jezsuita páterektől, akiknek nevét Fischer Lipót 1762–1763-as katalógusában fel is jegyezte: Andreánszki Menyhért, Jaszlinszky, Kéri Balint, Muszka Miklós, Pock Mátyás, Rozs Ignác, Roth Károly és Schmitt Miklós.

Lenyűgöző továbbá a Fischer Lipót által, a kor stílusában elkészítettett három éremtároló szekrény is. A legnagyobb egy copf stílusú, intarziával díszített kétajtós, diófurnérral ellátott fenyőfa szekrény (79×65×50 cm).²² Felső részén a nagy rejtett fiókot aranyozott akantuszlevélbe foglalt, fentebb idézett latin szöveg ékesíti, amely tökéletesen tükrözi a gyűjtemény tanulmányi célját.

A nagy éremtároló szekrény

22 Gyöngyössy Márton – Mészáros Orsolya – Tóth Csaba: Az Intézet és az Éremgyűjtemény története = Az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar Régészettudományi Intézetének Éremgyűjteménye. Szerk. Gyöngyössy, Márton – Mészáros Orsolya. Budapest, ELTE Régészettudományi Intézet, 2010. 12–14. p.

A két kisebb, megegyező méretű szekrény (65×32×41 cm) fenyőből és diófából készült, amelyet diófurnérral és intarziával díszítettek. Kétoldalt ékes sárgarézt-réz-fogantyúk helyezkednek el, tehát ezek mobilak voltak. Az egyik szekrény elejét sárgarézt pajzs díszíti, amelyen a következő felirat áll: „Augusta Augustorum Moneta Qua R. P. Leopoldus Fischer e S. Jesu Academicum Tyrnaviense Collegium Primus Instruxit Ornavit CDDCCLIII”

„A császároknak dicső érmei, amelyekkel főtisztelendő Fischer Lipót Jézustársasági atya a nagyszombati akadémiái kollégiumot elsőnek felszerelte és díszítette 1753.” (Stöhr Géza ford.)²³

A két kisebb éremtároló szekrény

Az egyik kisebb éremszekrényt díszítő, Fischer Lipótot említő felirat

23 Stöhr Géza: A Budapesti Tudományegyetem Class. Archaeol. Tanszéke Éremtárának története = Az Országos Magyar Régészeti Társulat Évkönyve 2. évf. 1923–1926. Budapest, 1927. 322–323. p.

Mindhárom bútor kifejezetten az érmek tárolására szolgáló keskeny fiókokkal van ellátva.

Meg kell még említeni I. Lipót aranyozott ólom lovasszobrát, amely a szintén a jezsuitáktól származik, és még mindig a gyűjtemény részét képezi.

I. Lipót aranyozott ólom lovasszobra

1769-ben Mária Terézia (1740–1780) az egyetemet királyi egyetemi rangra emelte, majd miután XIV. Kelemen pápa 1773-ban feloszlatta a jezsuita rendet, a királynő a nagyszombati jezsuita társház minden ingó és ingatlan vagyonát az egyetemnek adományozta.²⁴ Az ekkor készített leltárban 5376 érmet szerepelt, amelynek hatvanöt százaléka réz, huszonkilenc százaléka ezüst, öt százaléka ón és egy százaléka arany volt.²⁵ A többségében római kori darabok mögött a magyar-

24 Stöhr Géza: A Budapesti Tudományegyetem Class. Archaeol. Tanszéke Éremtárának története = Az Országos Magyar Régészeti Társulat Évkönyve 2. évf. 1923–1926. Budapest, 1927. 319–320. p.

25 Gyöngyössy Márton – Mészáros Orsolya – Tóth Csaba: Az Intézet és az Éremgyűjtemény története = Az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar Régészettudományi Intézetének Éremgyűjteménye. Szerk. Gyöngyössy Márton – Mészáros Orsolya. Budapest, ELTE Régészettudományi Intézet, 2010. 14–16. p.

országi pénzek száma jóval elmaradt. Ez utóbbiak között vegyesen voltak Árpád-házi és későbbi, akár korabeli érmek is. Érdekes módon a legkorábbi magyar pénznek Attila hun király önpénzét tartották, amely azonban csak egy újkori öntött fantáziaérem volt.²⁶

Attila hun királyt ördögies formában, kecskeszerűen ábrázoló ön fantáziaveret a 15-16. századból. A hátlapon Aquileia ostroma

Az 1777-ben kiadott *Ratio Educationis*ban Mária Terézia (1740–1780) név szerint említette az egyetem Éremtárát: „Van ezenkívül igen gazdag éremtár, mely szépen van fölszerelve latin, görög es magyar érmekkel. Ezentúl sem fog hiányozni sem a költség, sem a törekvés ezen kincs gazdagítására: minden új pénzemből, melyet jövőre legalább az örökös tartományokban verni fognak, oda fognak szállítani. Végül arra is serényen fog gond fordíttatni a jövőben, hogy a Pannonia-szerte előforduló régészeti emlékek lassankint összegyűjtessenek es az egyetem székházában megőriztessenek, hogy nemcsak a tudományok belföldi hallgatóinak, hanem a külföldieknek is hasznára es okulására szolgáljanak, akiket a kíváncsiság valamikor idehoz.” (Friml Aladár ford.).²⁷ A Habsburg éremgyűjtői szenvedélynek megfelelően bécsi mintára Magyarországon is ki akartak alakítani egy nemzetközi jelentőségű éremtárát. Mária Terézia a gyűjtemény gyarapításáról is gondoskodott, az újonnan vert pénzek egy-egy darabját az egyetemnek megküldette. Ezen túlmenően a rendelet

²⁶ Attila maga sosem veretett pénzt, mivel számára elegendő római pénz állt rendelkezésre.

²⁷ Gyöngyössy Márton – Mészáros Orsolya – Tóth Csaba: Az Intézet és az Éremgyűjtemény története = Az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar Régészettudományi Intézetének Éremgyűjteménye. Szerk. Gyöngyössy Márton – Mészáros Orsolya. Budapest, ELTE Régészettudományi Intézet, 2010. 16. p.

kiemeli az érem- és régiségtan oktatásban betöltött szerepét, mivel ez „a történeti tudományok egyik alapletéteményesének számít” CLXXVII. §). 1777-ben létrehozták az Érem- és Régiségtani Tanszéket (*Cathedra Archaeologico-Numismatica*), amely így a Bölcsészettudományi Kar tizenegyedik tanszéke lett.²⁸ Ugyanebben az évben az egyetemet Nagyszombatból a budai várba költöztették át. A következő tanévet ugyan már itt kezdték, de az ünnepélyes megnyitásra csak 1780. június 25-én került sor, amit emlékérmek is megörökítettek.²⁹

Az adományokon és a *Ratio Educationis*ban rögzítetteken túl királyi ajándékok is gyarapították az Éremtárát. 1782-ben II. József (1780–1790) feloszlatta többek között a pálos rendet, amelynek pesti részlegének éremgyűjteményét az egyetemnek ajándékozta.³⁰ 1784-ben az Egyetemi Könyvtárat az éremtárral együtt a pesti ferences rendházba költöztették át.

Mária Terézia pozsonyi koronázásának emlékérmek

28 Keresztényi József: Az egyetemi könyvtár szerepe a XVIII–XIX. század érmészetében. = Numizmatikai Közlöny, 58–59. évf. 1959–1960. 70. p.

29 Huszár Lajos: A budapesti kir. magyar Pázmány Péter tudományegyetem háromszáz évének érememlékei. = Numizmatikai Közlöny 28–29. évf. 1929–1930. 57. p.

30 Az átadás-átvétel csak 1786-ban ment végbe Schönwisner István felügyelete alatt. Stöhr Géza: A Budapesti Tudományegyetem Class. Archaeol. Tanszéke Éremtárának története = Az Országos Magyar Régészeti Társulat Évkönyve 2. évf. 1923–1926. Budapest, 1927. 323–324. p.

Az új Érem- és Régiségtani Tanszék első tanárául Schönwisner Istvánt (1738–1818) nevezték ki, aki a pénzek mellett Pannonia régészetével egyaránt foglalkozott, illetve 1794-től az Egyetemi Könyvtár igazgatója is volt.³¹ Ő folytatott először ásatásokat Aquincumban, de Széchényi Ferenc éremgyűjteményének katalógusát is ő készítette el, amely a Magyar Nemzeti Múzeum Éremtárának az alapja.³² Nevéhez fűződik a nagyszombati éremtár Pestre szállítása is. A nagynevű tudós a kor legmodernebb szakirodalmait használta fel óráihoz, így minden bizonnyal a *Doctrina Nummorum*-ot, a numizmatika atyjának számító, Joseph H. Eckhel (1737–1798) tollából, aki a bécsi *Münzkabinett* őre és a bécsi egyetem professzora is volt.

A 19. század

1804-ben az egyetemi éremgyűjteményt a rektori jogarral, szabadalomlevelekkel és néhány értékesebb kódexszel együtt Eszékre menekítették a napóleoni háborúk zűrzavara elől.³³ A korban a kollekció további jelentős gyarapodásáról tudunk. Többek között Winkler Mihály gödrei plébános gondosan és tudományos alaposággal összeállított éremgyűjteményét adományozta az egyetemnek, amelyet Schönwisner István háromszáz forintba becsült. Az Egyetemi Könyvtár és az Éremtár útjai 1817. augusztus 5-én váltak végleg külön, amikor az egyetemi tanács rendelkezésére a könyvtárigazgató 14 492 érmet adott át Weszerle Józsefnek (1781–1838), az Érem- és Régiségtani Tanszék vezetőjének. Utóbbi írott forrásokra és éremleírásokra épülő tudományos munkásságával a magyar éremtani feldolgozás alapjait fektette le, amely azonban hirtelen bekövetkezett halála miatt befejezetlen maradt. Pár év elteltével Kiss Ferenc (1791–1859) követte a katedrán, aki a numizmatikai mellett régészeti tárgyú órákat is tartott. Kettejük magángyűjteményéből az egyetemi Éremtárba és a Magyar Nemzeti Múzeumba is kerültek érmek.³⁴ Meg kell még említeni Rupp Jakabot (1800–1879)

31 Keresztényi József: Az egyetemi könyvtár szerepe a XVIII–XIX. század érmészetében. = Numizmatikai Közöny, 58–59. évf. 1959–1960. 70–73. p.; Gyöngyössy Márton – Mészáros Orsolya – Tóth Csaba: Az Intézet és az Éremgyűjtemény története = Az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar Régészettudományi Intézetének Éremgyűjteménye. Szerk. Gyöngyössy Márton – Mészáros Orsolya. Budapest, ELTE Régészettudományi Intézet, 2010. 16–18. p.

32 Eleinte maga Széchényi Ferenc is az Egyetemi Könyvtárban látta legjobb helyen saját könyvtárát és éremgyűjteményét elhelyezni, ami a Magyar Nemzeti Múzeum megalapításáig így is volt. Keresztényi József: Az egyetemi könyvtár szerepe a XVIII–XIX. század érmészetében. = Numizmatikai Közöny, 58–59. évf. 1959–1960. 73. p.

33 Keresztényi József: Az egyetemi könyvtár szerepe a XVIII–XIX. század érmészetében. = Numizmatikai Közöny, 58–59. évf. 1959–1960. 70., 74. p.

34 Stöhr Géza: A Budapesti Tudományegyetem Class. Archaeol. Tanszéke Éremtárának története

is, aki a nagyhatású kétkötetes középkori magyar éremkatalógusának elkészítéséhez az egyetem gyűjteményét is tanulmányozta.³⁵

Az egyetem budai ünnepélyes megnyitásának ötvenéves évfordulójára 1830-ban Böhm József Dániel bécsi udvari vésnök által készített emlékérmét is kibocsátottak.³⁶ A négy kar három-három tudományos versenyt nyerő hallgatóját aranyérmekkel díjazták, amelyből egyet az Éremtár is őriz.

Az egyetem Budára történő átköltöztetésének 50. évfordulójára kiadott érem

Az 1802-ben, 2675 darabbal alapított Magyar Nemzeti Múzeum Éremtára az 1830-as években az érmék számában már megelőzte az egyetem Éremtárát, elsősorban a Jankovich-gyűjtemény megvásárlásának, illetve főúri adományoknak

-
- = Az Országos Magyar Régészeti Társulat Évkönyve 2. évf. 1923–1926. Budapest, 1927. 324. p.
- 35 Gyöngyössy Márton – Mészáros Orsolya – Tóth Csaba: Az Intézet és az Éremgyűjtemény története = Az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar Régészettudományi Intézetének Éremgyűjteménye. Szerk. Gyöngyössy Márton – Mészáros Orsolya. Budapest, ELTE Régészettudományi Intézet, 2010. 16–18. p.
- 36 Az alkalmat minden évben megünnepelték. Huszár Lajos: A budapesti kir. magyar Pázmány Péter tudományegyetem háromszáz évének érememlékei. = Numizmatikai Közlöny 28–29. évf. 1929–1930. 60–61. p.

köszönhetően.³⁷ Az 1849-ben 15 600 tételt számláló egyetemi Éremtár még mindig az ország legjelentősebb gyűjteményei közé tartozott. A szabadságharc veresége után a bécsi *Münzkabinett*nek jogában állt az egyetem gyűjteményéből is válogatni, ám nem bizonyítható, hogy élt is volna ezzel, sőt az 1860-as évi 16 061 darabot számláló leltárkönyv alapján némi gyarapodás mutatható ki.³⁸

Egy 1866-ban kelt pénzügyminisztériumi rendelet szerint a földből előkerült érem- és kincsleletekből a Magyar Nemzeti Múzeumnak, illetve az egyetem Éremtárának volt kiválasztási joga egészen 1909-ig. A ki nem választott érmekeket 1873-ig beolvasztották, utána a megtalálónak adták oda természetben. A régi pénzek így árveréseken keresztül inkább vidéki múzeumokhoz vagy magángyűjteményekhez kerültek.

Nagy Sándor statérja

A magyar régészet atyját, Rómer Flórist (1815–1889) 1867-ben nevezték ki egyetemi tanárrá, aki nemcsak Kiss Ferenc leltárkönyvének revízióját végezte el, hanem magasabb költségvetést kért, valamint két új éremszekrényt is rendelt. A hallgatók terepi kutatásainak szorgalmazása mellett, ösztöndíjakat javasolt,

37 A második Jankovich-gyűjtemény elárverezésekor az egyetemi éremtárba is kerültek belőle darabok. Gyöngyössy Márton – Mészáros Orsolya – Tóth Csaba: Az Intézet és az Éremgyűjtemény története = Az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar Régészettudományi Intézetének Éremgyűjteménye. Szerk. Gyöngyössy Márton – Mészáros Orsolya. Budapest, ELTE Régészettudományi Intézet, 2010. 20–22. p.

38 Keresztényi József: Az egyetemi könyvtár szerepe a XVIII–XIX. század érmészetében. = Numizmatikai Közlöny, 58–59. évf. 1959–1960. 74. p.

hogy egy évig a Magyar Nemzeti Múzeumban gyakornokként dolgozhassanak. Rómer tanítványa Hampel József (1849–1913) követte mind az egyetemen, mind a Nemzeti Múzeumban, ahol az Érem- és Régiségtár igazgatója volt. Az ő idejében már működött a tanára által felvázolt gyakornoki rendszer, amely elindította Harsányi Pál és Alföldi András pályáját is. Előbbi volt a Nemzeti Múzeumban, 1926-ban önállóvá vált Éremtár első igazgatója. Az 1890-es évek elején Kuzsinszky Bálint (1864–1938), a Fővárosi Történeti Múzeum (ma Budapesti Történeti Múzeum) igazgatója Réthy Lászlóval (1851–1914), a Magyar Nemzeti Múzeum Éremtárának munkatársával elkészítette az egyetemi Éremtár revízióját, majd utóbbi a katalógusát is.³⁹

A 20. század

A gyűjtemény 1906-ban 25 885 érmét számlált, amely a valaha volt legnagyobb szám, és ezzel az ország harmadik legnagyobbja volt a Magyar Nemzeti Múzeum és a nagyszebeni Bruckenthal múzeum mögött.⁴⁰ Hampel halála után helyét Kuzsinszky Bálint vette át, aki alatt az Éremtár már nem bővült tovább. Alföldi András (1895–1981) idejében az 1930-as években az egyetem már csak 19 650 érmmel rendelkezett annak ellenére, hogy ekkor bizonyítottan gyarapodott a kollekció. Az egyik legnagyobb magyar ókori régésznek felbecsülhetetlen érdemei vannak a hazai numizmatika nemzetközi szintűvé tételében. Az ő tanítványai közül került ki például R. Alföldi Mária és Fitz Jenő is, akik később maguk is maradandót alkottak az éremtan területén.

1940-ben Alföldi András a második világháború bizonytalanságaitól tartva az egyetemi gyűjtemény 1196 legértékesebb érmét ideiglenes letétként a Magyar Nemzeti Múzeum Éremtárában helyezte el, mivel ott nagyobb biztonságban érezte ezeket. Az érmek visszaadását az egyetem 1999-ben kezdeményezte, amely mind a mai napig nem zárult le teljesen. Sajnos, az évtizedek során a történelem viharai a Nemzeti Múzeumot sem kerültkék el, így onnan is tűntek el az egyetem értékes érmei közül.

39 Stöhr Géza: A Budapesti Tudományegyetem Class. Archaeol. Tanszéke Éremtárának története = Az Országos Magyar Régészeti Társulat Évkönyve 2. évf. 1923–1926. Budapest, 1927. 325. p.

40 Gyöngyössy Márton – Mészáros Orsolya – Tóth Csaba: Az Intézet és az Éremgyűjtemény története = Az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar Régészettudományi Intézetének Éremgyűjteménye. Szerk. Gyöngyössy Márton – Mészáros Orsolya. Budapest, ELTE Régészettudományi Intézet, 2010. 24. p.

Nero aureusa

Alföldi András 1947-ben történt emigrálásával az Érem- és Régiségtani Tanszék állását nem töltötték be, a numizmatikai oktatást javarészt a Magyar Nemzeti Múzeum Éremtárának munkatársai végezték: R. Alföldi Mária, Kerényi András, Huszár Lajos és Gedai István.⁴¹ A 1980-as években az antik éremanyag revízióját Lányi Vera, Torbágyi Melinda és Bakos Miklós végezte el, a középkorit Laszlovszky József és V. Székely György kezdte el, majd 1997-ben Gyöngyössy Márton vette át. Lányi Vera 1997-ben hirtelen bekövetkezett halálakor az egyetemi numizmatikai oktatás, amely mind a mai napig a képzés részét képezi, visszakerült az Magyar Nemzeti Múzeum Éremtárának berkeibe: az antikot Torbágyi Melinda és Vida István, míg a középkorit Tóth Csaba végezte. A helyzet csak 2015-ben változott meg újra, amikortól az ELTE Éremtárának a szerző személyében újra kezelője lett. Azóta az antik éremtan oktatása ismét az egyetem és nem a múzeum anyagára épül, amit azért is fontos hangsúlyozni, mivel Lányi Verát követően, aki az egyetem docense volt, régész hallgatók generációi nőttek fel úgy, hogy nem is tudták, hogy a Régészettudományi Intézet falain belül egy éremtár is lapul. Ez ugyanakkor korántsem jelenti a Rómer óta az ELTE és az Magyar Nemzeti Múzeum Éremtára közötti szimbiózis megszűnését, csak a gyűjtemény feltámasztását.

41 Gyöngyössy Márton – Mészáros Orsolya – Tóth Csaba: Az Intézet és az Éremgyűjtemény története = Az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar Régészettudományi Intézetének Éremgyűjteménye. Szerk. Gyöngyössy Márton – Mészáros Orsolya. Budapest, ELTE Régészettudományi Intézet, 2010. 26. p.

A salzburgi érsek háromszoros dukátpecsétje

Az ELTE Éremtára jelenleg hozzávetőleg 20 000 darab érmet tartalmaz, amelynek egyik fele antik (elsősorban római, valamint némi görög és kelta), másik fele középkori és újkori (magyar és külföldi) vereteket tartalmaz. Így ma Magyarország ötödik legnagyobb éremgyűjteménye a Magyar Nemzeti Múzeum Éremtára, a Magyar Nemzeti Bank Bankjegy- és Éremgyűjteménye, a szegedi Móra Ferenc Múzeum és a miskolci Hermann Ottó Múzeum után.

A kollekció összetétele nem egy szisztematikus gyűjtésre utal, mivel elsősorban adományok révén gyarapodott, így nem sok válogatási vagy célzott vásárlási lehetőség volt. Elsősorban az itthon talált éremleleteknek köszönhetően az anyag remekül lefedi a Kárpát-medence pénzforgalmát a kezdetektől egészen a 19. századig. Az éremtár mindenkori céljának, vagyis oktatási segédanyagnak így tökéletesen meg tud felelni. Nagy segítség a hallgatók számára, hogy kezükbe vehetik a legkülönbözőbb korszakok pénzeit, amelyeket egy ásatás során csak koszosan találnak meg. Onnan ezek restaurátorhoz kerülnek, és a numizmatikai órák keretein kívül csak a legritkább esetben jutnak vissza ismét a hallgatóhoz. Ilyen szempontból tehát nem csak itthon, hanem nemzetközi szinten is ritka az ELTE Éremtára és az általa nyújtott lehetőségek, különösen annak fényében, hogy numizmatikai képzést csak kevés egyetem nyújt a világon.

Az Éremtár 2015-ös átvétele óta megkezdődött az anyag digitális leltárba vétele hallgatók bevonásával. Ezzel párhuzamosan az éremanyagra épülő tudományos cikkek és könyvek is születtek már, illetve vannak előkészületben. Újra megindult a hazai- és külföldi kutatók fogadása is, akiknek kutatási lehetőséget biztosítunk. Az Éremtár rendszeresen részt vesz a Régészet Napja, valamint a Kutatók Éjszakája eseménysorozatokon is, így a nagyobb közönség számára is közelebb hozva nem csak a numizmatikát, de az ELTE Éremtárát is.

Rezümé

Numophylacium. The history of the Coin Cabinet of the Eötvös Loránd University

The Coin Cabinet of the Eötvös Loránd University was founded in 1753 by the Jesuits at Nagyszombat (modern day Trnava) as support material for the studies in history. The collection that for a long time was kept in the library, fortunately has a relatively well-documented history. The founder was Leopold Fischer SJ, who also catalogued the 1842-piece collection. Furthermore, he also commissioned three decorative coin cabinets for the storage of the coins, which are still preserved today. These were also embellished with Fischer's name and the educational purpose of the collection. The collection's significance is also reflected by that Maria Theresa mentioned it by name (Numophylacium) in her educational edict, the *Ratio Educationis*, and also ensured the augmentation of the collection. The keepers of the Coin Cabinet were the most prestigious Hungarian archaeologists, who also took care of its enlargement: István Schönwisner, Flóris Rómer, Bálint Kuzsinsky, András Alföldi. From the second part of the 19th c. a strong collaboration developed with the Coin Cabinet of the Hungarian National Museum that still exists today. The ever-growing university collection reached its peak in 1906, when it kept 25 885 coins. Today it has only about 20 000 pieces and is the fifth largest in Hungary. This still enables it to fulfil the founders' intention as an auxiliary educational tool. Following a two-decade long interval the Coin Cabinet again has a keeper from 2015, which made the restoration of education and research possible.

JUHÁSZ LAJOS
adjunktus, ELTE Éremtár kezelője
ELTE Régészettudományi Intézet
ORCID: 0000-0003-0550-1173